

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TEREKE KAYITLARINA GÖRE XVIII. YÜZYILDA GEBZE (GEKBUZA) DE SOSYAL HAYATA DAİR GENEL BİR BAKIŞ

AN INSIGHT INTO THE SOCIAL LIFE OF THE GEBZE IN XVIII. CENTURY ACCORDING TO THE TEREKE REGISTERS

Rafet METİN*

Öz

Osmanlı tarihi kaynakları arasında Şer'iyye Sicilleri'nin önemli bir yeri vardır. Bu siciller içerisinde bulunan tereke defterleri sosyal ve iktisadi tarihi açısından bize çok önemli veriler sunarlar. Özellikle aile araştırmalarında anılan defterler mutlak surette müracaat edilmesi gereken kaynaklar arasındadır. Ölen kişilerin mirasçılara bıraktıkları her türlü menkul ve gayrimenkulleri içeren tereke kayıtları, kaydedildiği yerin sosyo-ekonomik yapısının aydınlatılması bakımından önemli kaynaklardır. Bu öneminden dolayı biz de bu çalışmada; asıl nüshası Topkapı Saray Arşivinde bulunan ve Milli Kütüphane Başkanlığının 8386 mikrofilm numarasında yer alan Gebze (Gekbuza) şer'iyye sicil defterindeki tereke kayıtlarını esas alarak, anılan yerdeki sosyal hayata dair genel bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Bu çalışmanın belgelerde geçen tabir ile Üsküdar vilayetine tabi Gebze (Gekbuza) Kazasının sosyal tarihine bir ışık tutulabileceği kanaatini taşımaktayız.

Anahtar Kelimeler: Gebze, Gekbuza, Şer'iyye Sicili, Tereke, Sosyal hayat.

Abstract

Şer'iyye registers, considered as crucial resources of Ottoman Empire history, provides valuable information on social and economic history through tereke notebooks involved. Those notebooks are regarded as the only reliable resources for especially the family research. The tereke registers on the movable and immovable inheritings can be used to deduce valuable information on the socio-economic features of the region where they were written. Due to this importance, the current study aimed to explore the social life in the Gebze depending on the şer'iyye registers originally stored in Topkapı Palace Archive and registered as 8386 microfilm number at National Library. We hope that the current study shed light to the social history of the Gebze County belonged to Üsküdar province.

Keywords: Gebze, Gekbuza, Şer'iyye Registers, Tereke, Social life.

1. Giriş

İncelediğimiz dönemde Gebze'deki sosyal hayatın iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için müracaat edilen kaynakların başında şer'iyye sicilleri gelmektedir. Osmanlı hukuk düzeni içerisinde çelişkili olarak görülen konular hakkında doğruyu tespit etmemize yarayacak en önemli delil, şer'iyye mahkemelerince tutulan ve bize kadar intikal eden *Şer'iyye sicilleridir* (Akgündüz, 2009: 19). Şer'iyye sicillerine "kadı defterleri", "mahkeme defterleri", "defatir-i şer'iyye", "zabit defterleri" denildiği gibi kısaca "defter" de denilmektedir (Kankal-Taş, 2006: 7). Bu defterler 15. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki zaman

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, rafet_metin71@hotmail.com.

dilimi içinde Osmanlı tarihi ve iktisadî ile siyasi, sosyal ve hukuki hayatını yakından ilgilendirmektedir. Bu özelliği ile Osmanlı kültür tarihinin temel kaynaklarının başında gelmektedirler (Kankal-Taş, 2006: 8). Şer'îye Sicillerinde, devlet merkezi ile olan yazışmalar, halk dilekleri, fermanlar, ilamlar, hüccetler, berâtlar vs. gibi konulara ait belgeler bulunmaktadır. Bunun yanında bölgenin beledi ve inzibatî işleri, devletin çıkardığı muhtelif yasaklar, ordu için asker zahire toplanması, halktan vergi toplanması, bölgede yetişen ürünler, şehir ve kasabaların takribî nüfus tayini, salgın hastalıklar ve aile hayatı gibi konularda bu defterlere kaydediliyordu (Yılmazçelik, 2002: 326). Aynı zamanda bu defterler ölenlerin toplumsal statülerine, medeni hallerine, aile hayatına dair bilgiler yanında hayatta buldukları sırada tasarruflarında bulunan her türlü giyim ve ev eşyası ile mobilya ve mutfak takımlarını, kiler mevcudunu: ev, bağ, bahçe ve değirmen gibi malları, köylerdeki çiftlik bina ve araçları ile hayvan cins ve miktarlarını, anbarlarda mevcut veya tarlalarda ekili tahılın miktar ve çeşitlerini atölye ve ticarethanelerdeki aletlerle malzemenin veya ticari malların çeşit ve miktarlarını vermekte ve bütün bu malların tahmini veya müzayedeye ile satışları sonunda fiili olarak tahakkuk etmiş olan fiyatlarını ayrı ayrı tespit ve nakletmiş bulunmaktadır (Barkan, 1966: 1).

Anılan siciller içerisindeki tereke kayıtları günlük hayatın ortaya konulmasında vazgeçilmez kaynak olarak görülmektedir. Bu kayıtlara kassâm, metrukât ve muhallefât defterleri de denilmektedir. Bir tereke kaydı dört kısımdan oluşmaktadır. Terekenin baş kısmında ölen kişinin kimliği, unvanı, ait olduğu zümre, mesleği, ikamet ettiği ve öldüğü yer, vefat şekli, ölüm tarihi ve mirasçılarının kimler olduğu gibi hususlara dair bilgiler bulunmaktadır. İkinci kısımda ölenin geride bıraktığı mallar ve bu mallar için tahminî veya bilirkişiler tarafından tespit edilen fiyatlar yazılmaktadır. Üçüncü kısımda cenaze masraflarına, borçlarına, ıskata ve tereke yazımı sebebiyle alınan vergilere, varsa mehir ve nafaka borçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Dördüncü kısımda ise, mirasçılarının her birinin hisseleri oranında alacakları malın nakdî değeri yazılmaktadır. Bir terekenin belirtilen kısımlarında Osmanlı iktisadî, sosyal ve kültürel hayatına ve şehir tarihine dair kıymetli bilgiler bulunmaktadır (Gökmen-Akbel, 2012: 15).

Sahip oldukları bu önemden dolayı, Gebze'nin sosyal tarihine ışık tutmak amacıyla asıl nüshası Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve Milli Kütüphane Başkanlığının 8386 mikrofilm numarasında yer alan şer'îye sicil defterindeki tereke kayıtlarından çıkarılan sonuçlar aşağıda değişik başlıklar altında ele alınmıştır.

2. Gebze (Gekbuza)'de Evler ve Evlerde Kullanılan Eşyalar

Tereke kayıtlarında yer alan bilgiler ışığında, Gebze'de köy ya da mahallede evin tek veya iki katlı olması az veya çok oda bulunması gibi unsurlar ev sahibinin maddî durumu hakkında bir değerlendirme yapmaya imkân tanımaktadır. Gebze'de evler genel olarak tek katlı olmakla birlikte şayet büyükbaş ya da küçükbaş hayvanlar varsa ona göre ahır ve samanlık gibi binalara da rastlamak mümkün olabilmektedir. Örneğin Akviran karyesinde Mustafa Beşe bin Ramazan'ın terekesinde 9600 akçe değerinde 1 kapılı ev, 2405 akçe değerinde samanhaneye ve 30120 meblağ değerinde içi kuzu dolu bir ağıl bulunmaktadır. Kayıtlardan tespit ettiğimiz kadarıyla sadece Sultan Orhan mahallesinde Yazıcızâde el-Hac Ahmed Çelebi Bin el-Hac Mehmed bin Ahmed'in terekesinde 15000 kıymet değerinde iki odalı yeni bir fevkâni ev ile 6000 kıymet değerinde bir kıt'a bağ yer almaktadır (GŞS, 8386: 25/a, 10/a-b). Bu gibi örnekler diğer köy ve mahallelerde sıkça rastlamak mümkündür. Evlerde kullanılan eşyalara bakıldığında aslında Anadolu'nun her hangi bir yerinde rahatlıkla görebileceğimiz eşyalar mevcuttur.

Mutfak eşyası olarak sahan, sağır tas, tencere, sağır tencere, kahve ibriği, kutu ve fincan, el tavası, çini tabak, bakraç, sini, leğen, desti, kebir bıçak, sağır bıçak, sağır süt tavası, sağır su tası, ayaklı sahan, maşrapa, hoşaf tası (GŞC, 8386: 5/b, 10/a-b, 18/a, 19/b, 20/a, 31/a, 36/b, 44/b, 49/a) kullanılmaktadır.

Bu gün köylerimizdeki evlerde de olduğu gibi Gebze'de de anılan tarihlerde tek kapılı evlerde ısınmak ve yemek yapmak için kullanılan bir ocak bulunmakta idi. Ocağın üst kısmı oda içine doğru girintili olduğu için buraya şamdan ve fener gibi aydınlatma araçları

konulmakta idi. El-hac Halil mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Molla Hüseyin bin Mehmed'in terekesinde 240 akçe değerinde bir adet fener ve 60 akçe değerinde bir adet şamdan bulunmaktadır (GŞC, 8386: 20/a). Ocağın hemen yan tarafında yer alan ve terek olarak adlandırılan dolapta ise mutfak eşyaları bulunmakta idi.

Oturma odasında yere ısı yalıtımını sağlamak amacı ile hasır ve onun üstüne başta kilim olmak üzere kebe, kalıçe, halı gibi sergiler serilmekte; bunlar çoğu zaman dokundukları yerin adı ile anılmakta idi. Yukarıda zikredilen El-hac Halil mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Molla Hüseyin bin Mehmed'in terekesinde köhne yan keçesi, kilim, Kütahya kebesive Mısır hasırı ile birlikte namaz kılmak için kilim ya da keçenin üzerine serilen birde müstamel seccade bulunmaktadır (GŞC, 8386: 20/a). Bu kısa bilgilerden sonra 72 adet tereke kaydından derlediğimiz kadarıyla Gebze'de insanların hangi giyecekleri giydiklerini ve hangi eşyaları kullandıklarını bilmek faydalı olacaktır.

Tablo 1. Gebze'de Başa Giyilen ve Takılan Eşyalar

Eşyalar
Yemeni
Oya yemeni
Köhne kavuk
Dülbent
Yaşmak
İşleme baş yemenisi
Dokuma cenber
Telli cenber
Sarik
Duvak

Tablo 2. Gebze'de Kullanılan Mutfak Eşyaları

Eşyalar
Sahan
Tas
El tavaşı
Sağır sini
Hoşaf tası
Leğen
Tencere
Maşrapa
Tepsi
Sini
İbrik
Bakraç
Güğümlü
Süt tavaşı
Tahra
Bıçak
Kahve ibriği
Kutu
Fincan
Çini tabak
Öğünek
Desti
Pekmez küpü
Kahve takımı

Tablo 3. Gebze'de Kullanılan Oturma Odası Eşyaları

Eşyalar
Minder
Sağıryaslık
Yağlık
Şamdan
Gül kutusu
Köhne minder ma'kadı
Dokuma minder

Gebze’de tek kapılı evlerde oturma odası olarak tabir edilen mekânda ocağın bulunması ve yemek yapmak içinde kullanılıyor olması yüzünden odanın kokusunu değiştirmek ve güzel koku yaymak için Gül kutusu ile gülsuyu şişesi oturma odasında yer alan eşyalardandı. Yerde oturmak için minder sırt bölgesini yaslamak için ise küçük yastık kullanılıyordu.

Tablo 4. Gebze’de Kullanılan Yatak Odası Eşyaları

Eşyalar
Köhne yasdık
Beledi yasdık
Çatma yasdık
Dokuma yasdık
Kadife yasdık
Yasdık
Yüzü kırmızı atlas sırmalı nişan yastık
Köhne mai yorgan
Yorgan
Köhne yorgan
Sandık
Sepet
Ayna
Köhne döşek
Çarşaf
Sağır döşek
Cedid beledi döşek
Yünlü döşek
Beledi döşek
Baş yastığı
Tahta sandık
Köhne çit yorgan
Yorgan çarşafı
Döşek çarşafı
Hatai yorgan

Gebze’de Yatak odasında kullanılan eşyalar arasında çarşaf, yorgan,yastık ve döşek haricinde yatağın hemen başucunda bir ayna içerisine bohçalar konulan sandık ve sepet olarak nitelendirilen eşyalar bulunmakta idi.

Tablo 5. Gebze’de Kullanılan Sergiler

Köhne kilim
Mısır hasır
Müstamel kilim
Yantiş çuka
Seccade
Cedid yeşil çuka
Kütahya kebesi
Siyah köhne kebe
İşlemeli çuka
Mai çuka
Yanbolu kebesi
Müsta’ mel çuka
Saman kaliça
Beyaz köhne kebe
Edirne kebesi
Köhne boy kebesi

Gebze’de yalıtım için Mısır hasır, yere sermek için ise kilim, çuka, kebe ve kaliça kullanılmaktadır.

Tablo 6. Gebze’de Kullanılan Giyim-Kuşam Eşyası

Köhne gömlek
Köhne don
Köhne beyaz entari
Köhne aba
Köhne şal kuşak
Köhne Şalvar
Köhne ferace
Beyaz zıbın
Müstamel alaca entari
Müstamel Şam alacası
Müstamel dizlik
Cedid dizlik
Hırka
Sincap kürkü
Cedid çiçekli entari
İncili kuşak
Çuka kaplı nafe kürk
Köhne alaca entari
Üstlük
Müstamel hatai entari
Cedid don
Köhne çuka ferace
Müstamel libade
Şami savlar
Tüylü hatai
Hamam gömleği
Tüylü hatai sincap kürkü
Şeritli kadife libade
Kutun nimten entari
Kırmızı bogasi entari
Yeşil bogasi entari
Sarı hırka
Maraş abası
Varna abası
Köhne libade
İşleme don
Müstamel telli entari
Müstamel çiçekli libade
Müstamel don
Müstamel Ahmediye kuşak
Cedid kuşak kolatı
Köhne tül entari
Köhne hamam takımı
Çintiyan Şam alacası
Şerbet makraması
Manisa alacası
Köhne hatai kürk
Müstamel hatai kaftan
Köhne yelek
Cedid hilali gömlek
Köhne Şam kuşağı
Köhne mağrib şalı
Kırmızı atlas
Nişan makraması
Nişan gömleği ipek
Nimten aba

Tablo 7. Gebze’de Kullanılan Âlat-ı Çift Eşyası

Saban demiri
Araba
Kazma
Balta
Bel
Çapa
Kürek
Döğen tahtası
Demir saban
Kara saban demiri
Burgu
Destere
Araba zinciri
Kama demiri
Demir kölüğü
Orak
Demir güz
Öküz arabası
Nacak
Piş tahta
Kerpeten

Bu aletlerin yanında tereke kayıtlarından hançer, kama, kara kaplı kılıç, ateşli silahlardan, tüfenk, boylu tüfenk, tabanca, piştov, ağaç tesbih, kemer, tarak, divid, kalem, ölçü aleti olarak şinik gibi eşyalar da tespit edilmiştir.

3. Gebze (Gekbuza)’de Aile Hayatı

Aile toplumsal sistemin en önemli yapısal unsuru olup, sistemin genel karakteristiklerini yansıtmaya ve kendisini oluşturan bireylere bunu aktarma işlevine sahiptir. Bir sosyal kurum olarak aile, tarihsel ve toplumsal süreçlerin gelişimine bağlı olarak değişmiştir (Çelik, 2010: 26). Aile olgusu Türk kültür ve din hayatında ocak kavramıyla ifade edilen bir anlayışla temellenmiş olup, esasen o Türk kültür hayatını fazlasıyla karakterize eden ana unsurlardan birisidir. Bu anlamda örf, adet ve geleneklerin yaşandığı ve kuşaklar boyu aktarıldığı ocak olan aile ortamı, Türk dayanışmacı kimliğinin de nüvesi olmuştur. Ocağın tütmesi ve ateşin sönmemesi, ailenin devamlılığı ve istikrarına duyulan özlemi simgelemiştir (Çelik, 2010: 29). İncelediğimiz toplam 72 adet tereke kaydından tespit ettiğimiz kadarıyla Gebze’de aile yapılanması geleneksel Türk aile yapısının bütün özelliklerini yansıtmaktadır. 72 adet tereke kaydı içerisinde tereke sahipleri yönünden ilk sırayı 50 tereke kaydı ile erkekler almaktadır. Bu da toplam tereke miktarının % 69.4’ünü oluşturmaktadır. Kadın tereke miktarı ise 22’dir. Toplam 72 tereke kaydı dikkate alındığında %30.5’lik bir orana sahiptir. Bu tabloya bakıldığında Gebze’de kadınların erkeklerden daha uzun ömürlü oldukları genel bir eğilim olarak ifade edilebilir. Ancak Miras taksiminde isteğe bağlılık ilkesinin geçerli olması başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı terekelerin ne kadarının sicillere yansıyor ne kadarının yansımadağı konusunda fikir yürütmek de zordur. İncelenen 72 terekeden 58’i köyde oturanlara 14’ü ise şehirde oturanlara aittir. Bu tablo Gebze’de anılan tarihlerde kır nüfusunun şehir nüfusuna nazaran daha fazla olduğu izlenimini vermektedir.

Gayr-ı Müslimler açısından bakıldığında 7 adet Gayr-ı Müslim terekesi olduğu göze çarpmaktadır. Bu kayıtlardan tamamının köyde ikamet ettiği görülmektedir. Kayıtların 4’ünde varisler belli iken geriye kalan 3’ünde varisler belli değildir. 17 Şevval 1177/ 19 Nisan 1764 tarihli tereke kaydında Tuzla karyesinde ikamet etmekte iken vefat eden Sarı Andiveled-i Apostol’un varisleri olarak eşi Kason, küçük oğulları Apostol ve Yorgi, küçük kızları Katya ve Eleni bulunmaktadır. Sarı Andinin terekesinde 600 akçe değerinde 1 kıt’a bağ 51 adet koyun, çekdirme tabir olunan küçük gemide yarım hisse, terazi, orak, ayna gibi eşyalar mevcuttur.3

Zilhicce 1179 / 13 Mayıs 1776 tarihli tereke kaydında aslen Üsküdar nahiyelerinden Şile'nin Yenili köyünden olup, Gekbuza (Gebze) kazası sakinlerinden Arpacı oğlu Mustafa Beşe'nin yanında çobanlık yaparken vefat eden Yanikoğlu Kazola'nın varisleri annesi Malyon, annesinin erkek kardeşi Vasil, amcası Estornes ve erkek çocuğu Petro'ya intikal eden mallardan sadece 85 adet koyun kaydı düşülmüştür. Gekbuza (Gebze) kazasının 26 Ramazan 1206 / 18 Mayıs 1792 tarihli tereke kaydında Darıca köyünde ikamet etmekte iken vefat eden Pavlov veled-i Benayun'un varisleri Anna binti Anasdas ile oğulları Benayun ve Anas, büyük kızları Marta, küçük kızları Anna ve Maria'ya intikal eden 1 kıt'a bağ ve çift aletleri dışında eşya cinsinden hiçbir mala tesadüf edilememiştir. 11 Muharrem 1200 / 14 Kasım 1785 tarihli tereke kaydında ise aslen Şile nahiyesine tabi Yeniköy ahalisinden olup Gekbuza (Gebze) nahiyesi hududunda bulunan Köçekli çiftliğinde koyun çobanlığı yaparken vefat eden Yivanveled-i Yani'nin varisi olarak Yeleni'den başka bir kimse olmadığı için toplam 25650 meblağlık tereke toplamının 1/4'ü eşi Yeleniye geriye kalan meblağın ise beytülmalda kaldığı yönünde kayıt düşülmüştür. 25 Safer 1200 / 28 Aralık 1785 tarihli tereke kaydında aslen Nevşehir kazasına tabi Gelsür (Gülsür) ahalisinden olup Gekbuza (Gebze) nahiyesine tabi Tuzla karyesinde ikamet eden Karakaş zimmi ile ortak iken boğulmak suretiyle vefat eden Yasef adındaki kimsenin varisi olmadığı için 6130 meblağ tutarındaki terekesi beytülmalda intikal etmiştir. 9 Rebiülevvel 1200 / 10 Ocak 1786 tarihli tereke kaydında aslen Malatya Hamidiye kazasına tabi Macar karyesinden olup Gekboza (Gebze) nahiyesine tabi Tavşanlı karyesinde ikamet etmekte iken vefat eden Abacı Yivan'ın zahirde varisi olmadığından 11955 meblağ tutarındaki terekesi beytülmalda intikal ettirilmiştir. 7 Rebiülahir 1201 / 27 Ocak 1787 tarihli tereke kaydında ise tüccarlık bahanesiyle Gekbuza (Gebze) kazasına tabi Tuzla karyesinde ikamet eden Kostas adındaki zımminin 8950 meblağ tutarındaki terekesi beytülmalda aktarılmıştır (GŞS, 8336: 16a, 17/b, 21/b, 25/a, 25/b, 37/b, 47/a).

a) Gebze (Gekbuza)'de Eş Sayıları: Osmanlı toplumunda *polygamie* denilen çok evlilik ender görülen bir durumdur. Ancak çok eşli olmak ne gayri ahlaki, ne de gayri kanuni bir durumdur (Ortaylı, 2010: 123). Gelir grupları ve toplumsal konumları yakın eşlerin kurduğu yuvada ikinci eş getirilmesi başka bir tabirle "gül üstüne gül koklamak" hemen hemen hiçbir ailede tahammül edilen bir durum değildi (Ortaylı, 2010: 124). Gebze (Gekbuza)'de incelediğimiz 50 erkek tereke kaydından varisleri tespit edilemeyen 13 kişi hariç hepsi tek eşli olarak kaydedilmiştir. Bu durumun nedeni toplumda hoş karşılanmayan bir davranış biçimi ile izah edileceği gibi tespit ettiğimiz kadarıyla ailelerin gelir grubu olarak ortalama aynı seviyede bulunması ile de izah edilebilir. Çünkü tereke toplamlarına baktığımızda ailelerin gelir düzeyleri aşağı yukarı birbirine yakın görülmektedir. Osmanlı toplumunda çok eşliliğin sebeplerinden birisi de ilk eşten çocuklarının olmamasıdır. Evlilikte çocuğun olmayışının sebeplerini kadından kaynaklandığı düşüncesi hâkimdir. Böyle bir durumda ilk evliliklerinden çocuk sahibi olamayan erkekler iki ya da üçüncü eş ile evlenme yoluna gitmektedir (Düzbakar, 2008: 91) İncelediğimiz tereke kayıtlarında daha önce de belirtildiği üzere çeşitli nedenlerden dolayı varisleri tespit edilemeyen 13 tereke sahipleri haricinde diğer hanelerde bir ya da birden fazla çocuğun olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Gebze (Gekbuza)'de çok eşliliğin tercih edilmemesinin bir diğer sebebi sayılabilir.

Daha önce Osmanlı tarihinin çeşitli bölge ve dönemlerine ait yapılan çalışmalarda tek eşliliğin yaygın olarak kabul gördüğüne işaret etmektedir. Örneğin Ahmet Kankal'ın Kastamonu'yu baz alarak yapmış olduğu çalışmasında toplam 77 kişiden 56 kişinin tek evli olduğu tespit edilmiştir. Yüzde olarak bakıldığında ise tek kadınla evli olanların %72.7 gibi yüksek bir orana tekâbül ettiği görülmektedir (Kankal, 2004: 123-124). Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhittin Tuş'un ortak çalışmalarında 1104 erkek tereke kaydı üzerinden yapmış oldukları değerlendirmede Müslim tereke sahiplerinden % 80.43'ünün tek eşli buna mukabil % 10'unun ise birden fazla kadın ile evli olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca yine aynı çalışmada H. Özdeğer'in Bursa şehri için XV-XVII. yüzyılları kapsayacak şekilde yapmış olduğu araştırmada birden fazla kadınla evlilik yapanların % 5 olduğu, Ömer L. Barkan'ın Edirne şehrinde XVI-XVII. yüzyıllar için yapmış olduğu araştırmada ise bu oran % 7 olarak zikredilmiştir (Demirel-Gürbüz-Tuş, 1992: 103).

b) **Çocuk sayıları:** Çocuk, neslin devamını sağlaması yanında evliliğin önemli gayelerinden birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocuğun aile için sahip olduğu bu öneminden başka, bulunduğu toplumu ve onun niteliğini, azlığı ya da çokluğu ile oluşturması ve varlığını devam ettirmesi bakımından ayrı önemi haizdir (Demirel-Gürbüz-Tuş, 1992: 107).

Gebze (Gekbuza)'de tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz kadarıyla 5 Rebiülahir 1124 / 12 Mayıs 1712 tarihi ile 24 Zilhicce 1206 / 13 Ağustos 1792 tarihi arasında toplam 138 çocuk tespit edilmiştir. Bu çocuklardan 68'i erkek 70'i kızdır.

Tablo 8. Gebze'de Şehirde ve Köyde Bulunan Çocuk Sayısı

Sene	Şehir Erk.	Şehir Kız	Köy Erk	Köy Kız	Topl. Kız	Topl. Erk
1124/ 1712	-		2	1	1	2
1177/1763	1	1	4	6	7	5
1179/1765	-	2	7	7	9	7
1200/1785	5	2	11	13	15	16
1201/1786	-	1	1	3	4	1
1203/1788	-		15	5	5	15
1206/1791	2		20	29	29	22
Toplam	8	6	60	64	70	68

Tablo 8'den anlaşılacağı üzere H. 1124/M. 1712-H. 1206/M. 1791 yılları arasında tereke kayıtlarından tespit edilen toplam 138 çocuktan 68'i erkektir. Bu durum genel toplamda % 49.2'ye tekabül etmektedir. Şehirdeki ailelerin sahip olduğu erkek çocuk sayısı 8 kişilik toplamı ile mevcut çocukların % 5.7'sini oluşturmaktadır. Köydeki ailelerin sahip olduğu erkek çocuk sayısının 60 olması genel erkek çocuk toplamının % 43.4'üne denk düşmektedir. Başka bir ifade ile erkek çocukların % 43.4'ünün köyde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Kız çocuklarının sayısına gelince, yine tabloya bakıldığında kız çocuklarının sayısının toplam 70 olduğu görülmektedir. Toplam çocuk sayısının 138 olması, kız çocuklarının genel toplam içerisinde % 50,7'yi bulan bir oranı karşılamaktadır. Tabloya bakıldığında şehirdeki ailelerin sahip olduğu kız çocuklarının sayısı 6 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayının toplam çocuklara oranı % 4.3 tür. Yani kız çocuklarının % 4.3'ü şehirde yaşamaktadır. Köydeki ailelerin sahip olduğu kız çocuklarının sayısı ise 64'dür. Oran olarak bakıldığında ise bu rakam % 46,3'ü bulmaktadır. Yani köyde yaşayan kız çocukları % 46.3 tür.

Köstüklü'nün 276 Numaralı Yalvaç Şeriye Sicili ile ilgili çalışmasında yer alan 35 terekenin 25'i köydeki aileye, 10'u şehirdeki aileye aittir. Köye ait 25 ailenin toplam çocuk sayısı 100 olup aile başına ortalama 4 çocuk düşerken, şehirdeki 10 ailenin 28 çocuğu vardır ve aile başına ortalama 2.8 çocuk düşmektedir (Köstüklü, 1996: 51). Mıstanoglu'nun 1887-1892 yıllarını içeren 10 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili ile ilgili çalışmasında ise tespit edilen 219 terekenin 168'i köye, 51'i şehir merkezine aittir. Köydeki ailelerin toplam 654 çocuğu olup aile başına ortalama 3.89 çocuk düşerken, şehir merkezindeki ailelerin toplam 154 çocuğu bulunmakta ve aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 3'tür (Mıstanoglu, 2004: 121).

Gebze'deki şehir ve köylerde aile başına düşen çocuk sayısına baktığımızda ise incelediğimiz tereke kayıtları çok çocuklu aile sayısının şehirdekine oranla köydeki ailelerde daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 9. Şehir ve Köylerdeki Ailelerin Çocuk Sayıları

Çocuk Sayısı	Şehir Aileleri	Köy aileleri
0	9	12
1	2	21
2	3	6
3	2	5
4	-	7
5	-	9
6	-	3
7	-	2

Tablo-9'dan anlaşılacağı üzere çocuk sahibi olan toplam 81 aileden şehirde ikamet edenlerin sayısı 16 köyde ikamet edenlerin sayısı ise 65 olarak tespit edilmiştir. Hiç çocuğu olmayan aileler şehirde 9 iken köyde 12'dir. Köydeki 12 ailenin tereke kayıtlarında varisleri olmadığı için terekeleri beytü'lmalâ intikal ettirilmiştir. Bu yüzden çocuk kaydı düşülmemiş olabilir. Tablo 9'da iki çocuklu aile sayısında belirgin bir farklılık olduğu göze çarpmaktadır. Köydeki iki çocuklu aile sayısı 21 iken şehirdeki iki çocuklu aile sayısı iki olarak görülmektedir. Şehirde en üst sınır olarak üç çocuklu aileler mevcut iken köyde yedi çocuklu aileye kadar bulunabilmektedir.

4. Kitaplar

Sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarından birisi olan kitap bakımından Gebze oldukça fakidir. Tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz kadarıyla Gebze'de sadece imam olan Seyyid İbrahim'in terekesinde bulunan 6 cildlik kitap haricinde bir adet kitaba sahip olan kimselerin genelde Kur'an-ı Kerim'i tercih ettikleri görülmektedir.

2 Ramazan 1177 / 5 Mart 1764 tarihli tereke kaydına göre el-Hac Halil mahallesini sakınlarından iken vefat eden Molla Hüseyin bin Mehmed'in terekesinde 360 akçe değerinde "enam-ı şerif" tespit edilmiştir. 29 Ramazan 1177 / 1 Nisan 1764 tarihli tereke kaydında Çınarzâde Abdi Beşe bin Hasan'ın tereke kaydında 600 akçe değerinde "Mushaf-ı şerif" kaydı yer almaktadır. 5 Şevval 1206 / 27 Mayıs 1792 başka tereke kaydında ise İmam Seyyid İbrahim'e ait 330 akçe değerinde 6 cild kitap kaydı yer almaktadır. Yine 29 Cemaziyelahir 1124 / 3 Ağustos 1712 tarihli tereke kaydında Sultan Orhan mahallesinde iken vefat eden el-Hac Mehmed bin Ahmed'in 600 akçe değerinde bir adet mushaf-ı şerife sahip olduğu kaydedilmiştir. Başka bir tereke kaydında 13 Rebiülevvel 1200 / 14 Ocak 1786 tarihinde Tuzla karyesinde ikamet etmekte iken vefat eden Molla Mustafa bin Mehmed bin Abdülmennan'ın 1200 akçe değerinde iki adet "Kelâm-ı Kadim"e sahip olduğu kaydedilmiştir (GŞS, 8336: 10/a, 20/a, 20/b, 26/b, 50/a). Bir adet Kur'an-ı Kerim'in fiyatı olarak 1 kıta bağın yaklaşık 1/3'üne denk olduğu tespit edilmiştir. Bir adet Kur'an-ı Kerim 600 akçe iken 1 kıta bağın değeri 2000 akçe civarındadır.

Saydam Trabzon için yaptığı çalışmasında bir adet Kur'an-ı Kerim'in ortalama bir evin fiyatının onda biri düzeyinde olduğunu belirtmiştir (Saydam, 2006: 196)

Kur'an-ı kerim sahibi kimselerin "el-Hac", "Seyyid", "Beşe" "Molla" gibi unvanlarla anıldığı görülmektedir. Tereke kayıtlarında Kur'an-ı Kerim'den başka bir kitaba tesadüf edilememiş olması anılan yıllarda Gebze'de kitap okuma oranı ve alışkanlığının oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Mehir

Mehir; zevcenin nikah akdi ile müstahak olduğu mal için kullanılan bir tabir olup, evlilik akdinin şartlarından birisidir (Pakalın, 1993: 443). Mehr evlenmenin akdi anında taraflarca veya bir başkası tarafından tespit edilip edilmemesine göre çeşitli kısımlara ayrılır. Mehir taraflarca tayin edilmişse mehri müsemma adını alır. Aksine mehir tesbit edilmemiş veya hiç mehir verilmeyeceği kararlaştırılmış yahut mehr tesisine elverişli olmayan bir şey tayin edilmişse kadına mehri misilverilmesi gerekir. Mehri müsemma ise kararlaştırılan ödeme şekline göre iki kısma ayrılır. Tesbit edilen mehri peşin ödenecekse, mehri muaccel bahse konu olur. Mehrin kısmen veya tamamen ödenmesi ilerdeki bir tarihte olacaksa, buna mehri müeccel adı verilir (Cin, 1974: 210).

Tereke kayıtlarından tesbit ettiğimiz kadarıyla Gebze'de mehri müeccel olarak verilen miktarlar toplam tereke oranına göre farklılık göstermektedir. Şehirdeki ve köydeki mehri miktarları ve tereke toplamları aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. Tereke Toplamları ve Miktarları

Defter No / Belge Sayfası	Tarih (hicri)/ Miladi	Mahalle/ Köy	Mehir miktarı akçe	Tereke toplamı akçe
8389/ 5/b	1124/1712	Mustafa Paşa mah.	1200	9831
8389/ 10/a-b	1124/1712	Sultan Orhan mah	16000	102120
8389/ 25/b	1177/1763	Muallim karyesi	10000	44150
8389/ 18/b	1179/1765	Demirciler karyesi	12000	27380
8389/ 22/a	1200/1785	El-hac Halil mah.	18000	259880
8389 / 36/a	1200/1785	Aydınlı karyesi	6000	53160
8389/ 54/a	1206/1791	Güzeller mah.	18000 (meblağ)	90610 (meblağ)
8389/ 49/a	1206/1791	Hereke karyesi	1200	5336

Tablo-10'da yer alan bilgilere bakıldığında toplam tereke miktarlarına paralel olarak mehir miktarları da değişmektedir. Genel olarak bakıldığında şehirdeki mehir miktarları köylere oranla daha fazla görülmektedir. Bunun sebebi şehirde hem tarım hem de ticaretten elde edilen gelirin köye nazaran daha fazla olması ile izah edilebilir. 11 Muharrem 1200/ 14 Kasım 1785 tarihli tereke kaydında el-Hac Halil mahallesinde sakin iken vefat eden Osman bin Hüseyin'in tereke kaydında bir bab menzil, bir kıt'a bağ, bir dükkanda mevcut sermaye, bir şirhane, bir bab mahsen hissesi, 23 kıyye evani nühasiye (bakır eşyalar), hunta ve şairin içinde bulunduğu tereke toplamı 259880 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu toplamda belirlenen mehir miktarı ise 18000 akçedir.4 Şaban 1206/ 28 Mart 1792 tarihli tereke kaydında ise Hereke karyesinde ikamet etmekte iken vefat eden Feyzullah bin Mehmed'in terekesinde bir adet kara sığır ineği, çeşitli çift aletleri, kazma, araba zinciri, saban demiri, köhne yorgan, köhne şalvar, müstamel kilim, köhne minder, sahan gibi malların bulunduğu toplam tereke kaydı 5336 akçe iken mehir miktarı ise 1200 akçe olarak kaydedilmiştir (GŞS, 8389: 22/a, 49/a) Şehir ve köy arasındaki bu fark mehir miktarlarında olduğu gibi edinilen menkul ve gayri menkuller açısından da aynı sonuçları vermektedir.

6. İsim, Unvan ve Lakaplar

Tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz kadarıyla Gebze'de kullanılan erkek şahıs isimlerinin çoğu peygamber ve onun ehli beytine yakın isimlerdir. Bu isimler aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. Gebze'de Kullanılan Erkek Şahıs İsimleri

Erkek İsimleri	Kullanma Adedi	Yüzde
Mehmed	41	16.7
Mustafa	40	16.3
Ahmed	32	13.06
Hasan	23	9.3
Ali	17	6.9
Hüseyin	15	6.1
İbrahim	10	4.08
Ebu Bekir	9	3.6
Osman	9	3.6
İsmail	9	3.6
Abdullah	5	2.04
Salih	4	1.6
Yusuf	3	1.2
Şaban	2	0.8
Mehmed Emin	2	0.8
Eyüb	2	0.8
Abdi	2	0.8
Abdurrahman	2	0.8
Musa	1	0.4
Ramazan	1	0.4
Süleyman	1	0.4
Yahya	1	0.4

Yakub	1	0.4
Halim	1	0.4
Hamza	1	0.4
Veli	1	0.4
Ömer	1	0.4
Numan	1	0.4
Mahmud	1	0.4
Mehmed Ali	1	0.4
Kasım	1	0.4
Emin	1	0.4
Feyzullah	1	0.4
Fethullah	1	0.4
Abdulgennan	1	0.4
Fazlı	1	0.4
Toplam	245	100

Erkek isimlerinin toplam 245'i içerisinde en çok kullanılanı Mehmed'dir. Mehmed adı 41 kişi tarafından kullanılmaktadır. Bu toplam kişi adedinin % 16.7'sini teşkil etmektedir. İkinci sırayı Mustafa adı almaktadır. Mustafa adı 40 defa geçmekte ve toplamda da % 16.3'ü oluşturmaktadır. Üçüncü sırayı ise Ahmed adı almaktadır. Ahmed adı da 32 defa geçmekle birlikte oda toplam kişi adedinin % 13.06'sını teşkil etmektedir. Bu üç ad toplamda kullanılan adların % 46.06'sını oluşturmaktadır. Bu isimlerin dışındaki isimlerinde yine ehl-i beyt ve ona yakın isimler olduğu görülmektedir. Hasan, Ali ve Hüseyin isimlerinin toplamı % 22.3'lük bir dilimi oluşturmaktadır. Mehmet, Mustafa, Ahmed, Hasan, Ali ve Hüseyin isimlerinin toplam oranları % 68.36 ile tüm isimlerin yarısından fazladır.

Tablo 12. Gebze'de Kullanılan Kadın İsimleri

Kadın İsimleri	Kullanma Adedi	Yüzde
Fatıma	35	29.9
Ayşe	25	21.3
Hanife	11	9.4
Emine	9	7.6
Zeynep	9	7.6
Hatice	9	7.6
Ümmügülsüm	8	6.8
Ümmühan	5	4.2
Ümmetullah	4	3.4
Hamide	2	1.7
Toplam	117	100

Kadınlarda tespit ettiğimiz 117 isim arasında en fazla kullanılanı Fatıma'dır. Fatıma adı 35 kişi tarafından kullanılmaktadır. Bu toplam kişi adedinin % 29.9'unu teşkil etmektedir. İkinci sırayı Aişe adı almaktadır. Aişe adı 25 defa geçmekte ve toplamda % 21.3'e tekabül etmektedir. Üçüncü sırayı Hanife adı almakta olup o da 11 defa tekrar edilmektedir. Onunda yüzdeler dilim içerisindeki yeri %9.4 tür. Bu üç isim toplam kullanılan isimlerin % 60.6'sını oluşturmaktadır. Bu durum erkeklerde olduğu gibi kız çocuklarına da isim koyarken Anadolu insanının peygamber ve onun ehl-i beytine karşı göstermiş olduğu sevgi ve sempatinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Tablodaki duruma bakıldığında yine erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da tamamı Arapça kökenli isimler söz konusudur.

Tablo 13. Gebze'de Kullanılan Unvanlar

Unvanlar	Kullanılma Adedi	%
Beşe	13	44.8
El-hac	4	13.7
Es-Seyyid	4	13.7
Ağa	4	13.7
Molla	2	6.8
Çelebi	1	3.4
Bey	1	3.4
Toplam	29	100

İsimlerin yanı sıra onların yanında kullanılan bazı unvan ve lakaplarda kişilerin toplumdaki statülerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Tabloda görüleceği gibi Gebze’de en çok kullanılan unvan Beşe unvanıdır. Bu unvanı kullananların sayısı ise 13’tür. Beşe’nin aslında paşa kelimesinden bozma olduğu bilinmektedir (Kankal,2004:290). Özellikle yeniçerilerin asıl adları sonuna beşe unvanını takmak bir gelenek oluşturmakta idi (Öztürk, 1995: 123). İkinci sırayı el hac unvanı almaktadır. Bu unvanı 4 kişi kullanmıştır. El-Hac, hac görevini yerine getirenlere verilen bir sıfattır. Kayıtlarda el-Hac Mehmed, el-Hac Mustafa veya el-Hac Ahmed gibi unvanlı kimselere tesadüf edilmiştir. Bu kimselerin toplumda saygın kimseler olması şahidliklerini de muteber kılmaktadır. Üçüncü sırayı “Seyyid” unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı da 4’tür. Bu unvanlardan dördüncü sırayı “Ağa” unvanı almaktadır.4 kişi bu unvanı kullanmıştır. Ağa tabiri, Osmanlı Devletinde ordu, saray memuru ve mensupları için kullanıldığı gibi, halkın ileri gelenlerine, esnaf, kethuda ve yiğit başlıklarına da ağa denilmekte idi (Öztürk, 1995: 121). Beşinci sırayı “Molla” unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı ise 2 dir. Molla unvanı da kayıtlarda tespit ettiğimiz kadarıyla okuma bilen nazik, terbiyeli toplumda saygın yeri olan kimse anlamında kullanılmıştır.Altıncı sırayı “Çelebi” unvanı almaktadır. Bu unvanı kullanan toplam 1 kişi tespit edilmiştir. Çelebi kelimesinin Memluklar devrinde “kâtib” anlamını taşıdığı, Rumca “iyi nutuk eden, güzel söz söyleyen” anlamına geldiği ifade edildiği gibi bazı Bizans kaynaklarında da bu kelimenin Türkçe olduğu ve “beyzâde” anlamına da geldiği kayıtlıdır (Yörük, 2011: 291). Son olarak Bey unvanı gelmektedir. Bir kişi tarafından kullanılan bey unvanı ağa gibi anonim bir unvan olarak kullanılmıştır. Askeri ve mülki büyük memurlara ve bir mevki sahibi herkes için kullanılmıştır (Öztürk 1995: 122). Lakap olarak ise Çınarzâde ve Adalı lakapları ile anılan Abdi ve Mehmed adındaki kimseler bulunmaktadır.

Tereke kayıtlarından Gebze’deki ekonomik durumu da ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Tarım ve hayvancılığın yanında arıcılıkta yapılmaktadır. Tarımsal faaliyet olarak hınta (buğday), şair (arpa), çavdar, burçak, yulaf gibi ürünler yetiştirilmektedir. Hayvancılığa ise büyükbaş ve küçükbaş hayvan ön plandadır. Büyükbaş hayvanlardan Çift sürmek için öküz, yük ve binek için beygir ve merkep ile et ve süt ihtiyacı için manda ineği, karasığır ineği, malak, dana gibi hayvanlar yetiştirilmektedir. Küçükbaş hayvanların ise daha çok koyun ve keçi türlerini ihtiva ettikleri görülmektedir (GŞS, 8386: 21/a, 31/a, 49/a, 50/a).

Sonuç

XVIII. yüzyılda Gebze (Gekbuza)’de sosyal hayata dair genel bir bakış adını verdiğimiz bu çalışmada 8386 numaralı Gebze şer’iye sicilinden taradığımız 72 tereke kaydından istifade ederek XVIII. yüzyılda Gebze’nin sosyal yapısı hakkında genel bir fikir verme amaçlanmıştır. İlk olarak anılan dönemde Gebze’de evlerin durumu ve evlerde kullanılan eşyalar değerlendirilmiştir. Gebze’de evler genelde tek katlı olup hayvanların ihtiyacını temin açısından hemen yanında bir samanhaneye bulunmaktadır.Evlerde kullanılan eşyalara bakıldığında Anadolu’nun her hangi bir yerinde bulunan eşyalar olarak görülmektedir.Sergilerin yer aldığı bölümde dikkat çeken husus Mısır hasır, Edirne kebesi, Kütahya kebesi, Yanbolu kebesi gibi dokunduğu yerin adı ile anılan sergilerin bulunmasıdır. Aile hayatına bakıldığında tek eşliliğin esas olduğu bir yapı kendini göstermektedir. Evlilik akdinin vazgeçilmez unsurlarından olan mehir meselesinde Gebze’de şehir ve köylerde toplam tereke miktarlarıyla eşlere öngörülen mehir miktarları arasında bir paralellik söz konusudur. Vefat eden kişinin mal varlığı ne kadar fazla ise eşe verilen mehir miktarı da o kadar fazla olmaktadır. Çocuk sayılarında ise diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi aile başına düşen çocuk sayısında köylerde belirgin ölçüde bir artış söz konusudur. Anılan dönemde Gebze’de kullanılan isimlere bakıldığında Müslüman Arapça kökenli isimlerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle peygamber ve onun ehli beyt isimlerinin ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Erkeklerde daha çok “Mehmed” kızlarda ise “Fatıma” ismi yaygın olarak tercih edilmiştir. Anılan dönemde Gebze’de beşe gibi askeri unvanlar yanında el-hac, es-seyyid, ağa, molla, çelebi, bey gibi unvanların da kullanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

8386 Numaralı Gebze'ye Ait Şer'îye Sicili

BARKAN, Ö. Lütfi (1993). "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. III, S. 5-6, TTK Yayınları, s. 1- 479.

CİN, Halil (1974), *İslam ve Osmanlı Hukukunda Eolenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

ÇELİK, Celaleddin (2010). "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, s. 25-35.

DEMİREL, Ö. / GÜRBÜZ, A. / TUŞ, M. (1992). "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyal-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu yayınları, Ankara, s. 97-161.

DÜZBAKAR, Ömer (2008). "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 23, s. 85-100.

GÖKMEN Ertan / AKBEL, Mustafa (2012). "281 Numaralı Kırkağaç Şer'îye Sicilindeki Tereke Kayıtları", *Kırkağaç Araştırmaları Sempozyumu, Bildiri Kitabı*, s.15-38.

KANKAL, Ahmet (2004). *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Ankara: Zafer Matbaası.

KANKAL, Ahmet / TAŞ, Kenan Z. (2006). *252 Nolu Mardin Şer'îye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, İstanbul: Mardin Valiliği Yayını.

ORTAYLI, İlber (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Timaş Yayınları.

ÖZTÜRK, Said (1995). *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul: OSAV Yayınları.

SAYDAM, Abdullah (2006). "Trabzon'da Halkın Kitap Sahibi Olma Düzeyi (1795-846)" *MEB*, S. 70 (Bahar), s.187-201.

KÖSTÜKLÜ, Nuri. (1996). *Sosyal Tarih Perspektifinden Yalvaç'ta Aile (1892- 1908)*, Konya: Günay Ofset Yayınları.

MİSTANOĞLU, Nurhan (2004). *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırşehir Sancağı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

PAKALIN, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü/II*, İstanbul: MEB. Yayınları.

YILMAZÇELİK, İbrahim (2002). "1750-1752 (H. 1164-1165) Tarihli Gaziantep Şer'îye Sicilinin Tanıtım ve Fihristi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, s. 325-352.

YÖRÜK, Salim (2011). "Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 18, s. 290-297.